

APARTMAN 102

Jadranka Cigelj

7 gradskih crtica
Miki Jakimovski

Izdavač:
Humanitarno Kulturna Udruga "Kraljica Katarina " Banjaluka
78 000 Banjaluka, Branka Perduva 10
Bosna i Hercegovina

Za izdavača:
Ljiljana Matić

Urednik:
Željko Matić

Lektura:
Tomislav Salopek

Korekture:
Adsla Jelinek Bišćan
Gordana Ponjavić

Naslovnica i grafičko oblikovanje:
Miki Jakimovski

Tisak:
GrafoMark-Laktaši

Naklada:
1000 primjeraka

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

821.163.4(497.6)-94

CIGELJ, Jadranka
Apartman 102 / Jadranka Cigelj. - Banjaluka :
HKU Kraljica Katarina, 2006. - 424 str. : slika
autorice ; 24 cm

Sadrži i: 7 gradskih crtica / Miki
Jakimovski

COBISS.BH-ID 15791622

APARTMAN 102

Jadranka Cigelj

Banja Luka, 2006.

Svjedočanstvo terora

Teror ima još jedno ime od kojeg se ledi krv u žilama: Apartman 102. Iza tog naziva krije se nevjerovatno i strašno iskustvo hrvatske pravnice Jadranke Cigelj iz Prijedora. Strahote srpskih koncentracijskih logora Omarske i Trnopolja ovdje je opisala žena koja je u njima provela, zajedno s mnogim drugim ljudima, 54 dana (u Omarskoj) i 5 dana (u Trnopolju) u zarobljeništvu srpskih paravojnih jedinica iz kojeg nije trebala izaći živa. Činjenica da su ona i nekolicina drugih pušteni na slobodu zapravo je čudo čovječnosti. To je čudo postigla norveška diplomacija koja je poznata po tradiciji humanitarnog djelovanja i koja je inzistirala na puštanju zatvorenika iz koncentracijskog logora.

Ovo je zapanjujuća priča koja zaokuplja pozornost čitatelja koji sudjeluje u teroru, strahu, patnjama i užasima mučenih zarobljenika koji su danonoćno bili prepušteni na milost i nemilost čuvara ili su postali žrtvama metodične mašinerije smrti. Mnogi su u Omarskoj umrli kao žrtve strašnih mučenja, jadranka Cigelj izašla je iz logora s teškim i fizičkim i psihičkim oštećenjima. I nakon svega toga, događalo se i još joj se događa da samo nekolicina simpatizera želi saslušati i razumjeti njezinu priču. Ako patnja i bol, strava i užas prelaze granice mašte, onda ih se ne može opisati. Prosječan građanin bježi od same pomisli suočavanja s ovom temom, kao i od pogleda u dušu nekog od ovih mučenih sugrađana. On se užasava ponora patnje koje je ovo ljudsko biće moralo proći.

Ali to nije spriječilo jadranku Cigelj da napiše ovu knjigu. Strahovanje za vlastiti život i stvarna opasnost od pokolja promijenili su njezin odnos prema životu. Ljudi koji su ovoliko pretrpjeli obično bivaju izolirani od drugih i osjećaju se neshvaćenima. Apartman 102 ne opisuje to izravno, nego govori o strašnim svakodnevnim iskustvima i o neshvatljivim čudima koja se još uvijek događaju, čak i na mjestima strave i užasa, kao što je to primjerice bila ljubav srpskog stražara prema zarobljenoj ženi. Jadranka se zaljubila u muslimanskog liječnika koji je za kaznu morao umrijeti u koncentracijskom logoru. Tu dolazite do točke kada se zlo ne može opisati ni na koji drugi način niti se može izraziti dodatnim riječima. Čitatelj, međutim, koji gleda na ljudski život sa suosjećanjem i kojemu je stalo do tuđe sudbine, čitat će ovu knjigu drhteći od ljudske patnje, i na kraju, unatoč svom beznađu, on će čeznuti za nadom da, čak i u najtežim zločinima, postoji iskrica svjetla koje nastoji izniknuti.

Sva se ova patnja mogla izbjeći da su zapadni ili američki političari istinski i na vrijeme preuzeli odgovornost. Gledajući u stranu, oklijevajući i

okrećući leđa, oni snose moralnu i potpuno osobnu odgovornost za to što se dogodilo. Zbog toga će se oni morati suočiti s vlastitom savješću u posljednjim trenucima svojih života. Tijek svjetske politike nikada nije bio razlog za sreću, malokad za nadu, a u pravilu je bio razlog za gorku rezignaciju, gotovo očaj nad čovječanstvom koje se nije kadro promijeniti unatoč svim filozofskim i kršćanskim tumačenjima ljudskih prava.

Knjiga Jadranke Cigelj mogla je poslužiti kao temelj za moralnu osudu, ali ga se ona odriče i pokazuje nam umjesto toga usamljeničku sudbinu mnogih bezimenih Cigelja. To je učinjeno ne kao izraz nade u poboljšanje svjetske politike, budući da nema razloga vjerovati da do toga može doći, nego kao dokaz postojanja ljudi koji nisu izgubili njihovu ljubav čak ni u najstrašnijim trenucima svoga života. To je osnova veličine ove autorice i onoga što njezinu knjigu čini potrebnim svjedočanstvom.

*Dr. Franz Pahl
predsjednik regionalnog Parlamenta
Trentino-južog Tirola*

«I, žene ...!»

Stajao je u vratima. Podrugljivi smiješak titrao je na usnama obraslima njegovanim brkovima. Tamne, smeđe oči, zbog guste kose koja se, brižljivo počešljana, sjajila od ulja ili briljantina, iskrile su, ističući sigurnost kojom je zračila cijela čovjekova pojava.

Do tada naš tihi razgovor, prekinuo je ulazak muškarca, što je izazvalo težak, skamenjen uzdah, puneći prostoriju nijemim iščekivanjem.

Zrak je bio okovan šutnjom i nelagodnom koja me je počela obuzimati kao plimni val.

Polako je klizio pogledom preko naših lica, koja smo pognutih glava pokušavale prikriti.

Moje su misli isprazno lutale tražeći bilo kakav oslonac. U grlu mi je pulziralo. Obuzimala me je nelagodna slutnja, izazivajući paniku. Pokušavala sam zbrkane misli složiti u pronalaženju značenja ovog posjeta. No panika je, kao naglo nadošla plima, obuhvatila cijelo moje biće. Šake koje sam u strahu stisnula punile su se ljepljivim znojem. Ispod oka potražila sam pogled neke druge žene. Sve su oči bile usmjerene prema podu, a usta stisnuta, nijema, kao da šutnjom kojom smo punile beskrajne minute možemo odagnati nenadanog posjetite-lja.

«Ti! Ti, tamo! Okata! ... Danas si dovedena?» Bile su to najobičnije riječi, ali unatoč tomu nosile su neku prijatnju. Na upit nije odgovorila ni jedna od nas. A niti se ikojoj izravno obratio. Oprezno sam pogledala lica još triju žena koje su dovedene tog dana. Osupnula sam se. Zurile su u mene. Grlo mi se ponovno stislo u trenutku spoznaje da se muškarac obraća meni. Nisam mogla procijediti ni riječ, jedva klimnuvši glavom umjesto odgovora. Sitne kapljice znoja skupljale su mi se na usnicama, klizeći kutovima prema bradi. Glupa misao probila se i gotovo glasno izgovorih: «Pa ja se nikada ne znojim ...»

«Ne boj se ... Priđi!» Nije molio. Nije ništa pitao. Izrekao je to kao blagu zapovijed. Natjeravši noge teške kao olovo na korak, prišla sam mu bliže.

«Imaš oči kao moja Ivanka. Jest. Baš kao ona. Odmah sam to primijetio.»

Zatomljivala sam u sebi želju za bijegom. Riječi su se nizale kao da ih govori za sebe. U jednom trenutku podigao je ruku prema mojem licu. Lagano obuhvativši palcem i malim prstom moju bradu, nježnim dodirima ostalih prstiju brisao je sitne kapljice znoja koji se skupljao iznad mojih usana. Nisam se usudila pomaknuti ni milimetar, unatoč blagonaklonu pogledu kojim mi je analizirao lice. Zadnjim djelićem svijesti zaustavljala sam paniku koja se, uzrokujući bolnu ukrućenost svih mišića, penjala čineći pritom nesnosni

pritisak. Trenutci koji su prolazili činili su se beskrajnima. U ovom prostoru postojali su samo moj strah, i uzročnik straha. Sve drugo u hipu je nestalo izvan dometa moje svijesti. Uz leđa mi se polako počela penjati studen, uzrokujući naglu obamrlost cijelog tijela.

«Želim s tobom razgovarati nasamo!» Bila je to zapovijed, popraćena laganim stiskom moje brade. Pogledom sam pokušala naći oslonac u očima drugih žena. Ali njihove su oči bile prikovane pogledima u prazno, kao da na taj način izbjegavaju svoju moguću sudbinu.

Spustila sam pogled prema stolu, na kojem su bili ostaci našega večerašnjeg objeda. A bila je to tek prva večer mojeg boravka u ovom prostoru.

Njegova ruka kliznula je s mojeg lica na nadlakticu. Blago me je gurnuo prema vratima. Izlazak iz osvijetljene prostorije u tamu hodnika bio je novi šok. Teško sam pomicala strahom okovane noge, dok me je on čudnom, strpljivom blagošću, no ipak odlučno, gurao nekamo u mrak. Činilo se da taj naš hod traje veoma dugo, dok se nije pojavio tračak svjetlosti uzrokovan vjerojatno odsjajem mjesečine, ili nekog drugog izvora svjetlosti izvan ovoga prostora. Osjetila sam kako ostavlja moju podlakticu i gura moja leđa čvrstim dodirrom ruke nekamo prema naprijed.

«Dodaj!» Tiha zapovijed. Gurnuo me naprijed. Više nije bilo nježnosti u dodiru, a ni u glasu. Naslućivala sam prijetnju koja se, iako neizrečena, osjetila u tonu kojim mi se obraćao.

Pokušavala sam oči prilagoditi slaboj svjetlosti koja je prostoriju punila sablasnim sjenama, osvijetljavajući komade uredskog namještaja. «Mora da su vani neki reflektori.» Pokušavala sam svoje misli usredotočiti bar na nešto što bi zaustavilo silnu želju za vrištanjem. Intuitivno sam osjetila kako ne smijem pokazati strah, a kamoli udovoljiti nagonu za vrištanjem. Osjetila sam kako me ponovno čvrsto steže za nadlakticu, vukući me istodobno nekamo naniže. Shvatila sam. Želio je da sjednem. Ukrućeno sam i dalje stajala, sve do trenutka dok mi teškim rukama nije pritisnuo ramena, prisiljavajući me da poslušam neizrečeni nalog. Pod svojim nogama osjetila sam dodir njegovih nogu. Sjedio je. Moj slabi pokušaj otpora slomio je čvrstim pritiskom, i već sljedećeg trenutka sjedila sam u njegovu krilu.

«Znači, ti si ona Hrvatica koju su danas doveli? Čuo sam danas u komandi. Pričali su o tebi kako si neka opasna šarža ... Pomislih, zašto ne bih otišao i vidio ... Možda i nisi tako loša ... Kad ono! Vidi vruga! Ista si moja Ivanka!»

«Koja Ivanka?» prošaptala sam, uspravljajući u mraku klonulu glavu; uplašila sam se svoga nesmotrenog pitanja, ali odgovor je došao istim

zapovjedno mirnim tonom, ne odajući kako je moje pitanje nešto što je nepotrebno: «Ivanka? To ti je moja ljepotica iz Koprivnice. Hodali smo jedno vrijeme. Nekad. Bio sam mlad. Lijep. Znatiželjan. Volio sam skitati po cijeloj Jugi. I tako, naidoh na nju. » Ruka mu je, prateći riječi, zamišljeno klizila mojim leđima, a ja, otežala od potisnutog straha, ne mogavši više procijediti ni jednu riječ, željela sam da se njegova priča nastavi. Traje ...

«Sličite mnogo. Samo ona je bila nešto niža. Ti si prilično visoka. Ali, isti ste tip. Okate. Brinete, a i kosa ... tako kao tvoja nemirna, kovrčava ... Znaš, volio sam je... » Posljednje riječi izgovorio je nekim čudnim nježnim šapatom, koji je ponovno vratio tračak nade. «Što je bilo s tvojom Ivankom?» upitala sam želeći ga nagovoriti na priču, misleći kako ću na taj način odagnati ruku koja me je sve više gnječila po tijelu. «Ah! Daljina ... Mladost... Moja lutanja. Nije me htjela čekati!»

Hvala Bogu. Nije spomenuo nacionalnost, ili slično. Osjetila sam blago olakšanje.

Stisak njegovih ruku malo je popustio. Tračak nade nametnuo je misao da će me možda pustiti. Nekoliko trenutaka vladala je tišina. Čak su i sablasne sjene, potisnute potpunim mrakom, nestale. Izvana se čuo tihi razgovor stražara, koji je pratio zvuk kiše što je iznenada počela pljuštati. Prijeteću tamu probio je iznenadni bolni jauk muškarca.

«Primijetio sam tvoj strah!» Ruka u mraku čvrsto zagrabi u moje grudi. «Dobre su još. Jesi li dojila? ...» Negdje u kutu misli okovanih užasnom slutnjom, pomislih na sina. Iz grla mi se prolomio jecaj. «Ne plači! Ima vremena. Vidjet ćeš druge. Nisu kao ja.» Govorio je tiho, ciljano. Tako da je svaka riječ pogađala više od bilo kojeg udarca. Poniženje se miješalo sa strahom i instinktom preživljavanja. Suknja koju je grubim pokretima počeo povlačiti prema gore grebala je i zatezala moje ionako strahom ukočene udove. Neki metalni predmet zarezao mi se u bedro, dok me je povlačio prema podu, istodobno se oslobađajući hlača. Usponičeno sam se opirala zadnjom snagom, ali već smo bili negdje na podu ...

Teška ruka vojnika stiskala mi je vrat, dok je druga grubo razdvajala noge ...

Usopljeni zvuči koje je ispuštao, gurajući jezikom oko usta, nagonili su me na povraćanje i oduzimali mi dah. Utroba mi se u nemoćnom otporu mišićja kidala ... U trenutku mi se činilo kako gubim razum.

Negdje, izvan mene, izvan vremena, postojao je mir ...

Došla sam k sebi slušajući struganje njegovih vojničkih čizama, dok je plima boli i nemoći obuhvaćala sve što je preostalo od nekadašnjeg života.

Ne znam kada ni kako sam se vratila u prostoriju u kojoj su žene spavale. Po povratku nitko me nije ništa pitao. U sobi su vladali mrak i tišina. Legla sam u kut kraj Mugbile. Cijelo tijelo bilo je gomila boli natopljena golemim poniženjem. Usne, izgrizene zubima stranca, pekle su me od navale suza što su se slijevale preko njih. Osjetila sam lagani dodir male Mugbiline ruke. Obgrlila me je bez riječi, brišući mi drugom rukom suze što su se sve jače slijevale. Šutke mi je nježnim dodirima pokazivala kako razumije. Bila sam beskrajno zahvalna na tišini koju nitko nije prekidao. Tada sam osjetila neku ljepljivu vrelinu koja mi je punila donji dio tijela. Prisilila sam svoju ruku da pronađe izvor te ljepljive tople vlage. Osupnulo me. Krvarim.

Pružila sam ruku, tražeći u mraku torbicu. Izvlačeći papirnate rupčice koje sam u njoj našla, napipala sam malu staklenu bočicu. Parfem. Histerična navala smijeha mijesala se sa suzama i izazivala zdvojnost pokreta Mugbilinih ruku koje su mi pokušavale zatvoriti usta. Te noći ona i ta bočica parfema bili su nijemi svjedoci nestajanja i posljednjega traga mogega proteklog života.

Sivilo dana probijalo se kroz prozor. Promatrajući prve zrake sunca koje su upravo nestvarno obasjavale lišće dekorativnog bilja, pomislih kako nisam zamijetila kada je prestala kiša. Filodendroni i fikusi, preostali iz nekoga drugog vremena, kao da su se rugali poleglim ženskim tijelima. Tjerajući sjećanje na proteklu noć, prebrojila sam nas dvanaest. Dvanaest žena. Jedanaest njih je spavalo. Bar se tako činilo, i ja sam im zavidjela.

Prošle večeri stražar nam je zabranio otvoriti prozor, pa je prostorija odisala smradom ustajalih neopranih tijela. Smrdio mi je i moj znoj natopljen poniženjem i strahom.

Kroz prozorsko staklo zamijetih cijev automata. Pretpostavila sam da je na terasi stražar koji ga drži. Ta sitna zapažanja odvlačila su moju pozornost, pa sam na trenutak prestala misliti o boli i potrebi za toplom vodom. Sva osjetila bila su mi tupa, a usta suha i puna opore gorke skrame.

Nakon stalka s cvijećem, pogled mi je prešao prostorijom. Tri uredska stola, a na njima stolni kalendari okrenuti na 29. travnja godine 1992. Od čistih sjajnih površina stolova čudno su odudarale njihove ladice. Razvaljene nečijim bijesom, zjapile su, kao da mi se rugaju. Iza stolova, točno kraj mene, naslonjen je na zid dvokrilni ormar. Na njegovim stranicama polijepljene razglednice iz raznih krajeva, kao nijemi svjedoci nekoga drugog života. Onoga prije 29. travnja. Pozornost su mi privukle čudne masne smeđe mrlje kojima su bile posute stranice ormara. Tražeći porijeklo tih, na suncu sjajnih otočića, prešla sam pogledom na pod. I on je bio gusto posut takvim mrljama

koje su također sjajile, ali ne više smeđim, već zagasitocrvenim masnim sjajem. U trenutku mi sinu. Bila je to usirena krv. Mrlje su nestajale negdje pod spužvom na kojoj smo spavale Mugbila, Edna i ja.

Začuh teške korake vojničkih čizama i grlene glasove muškaraca koji su prolazili ispred vrata. Odjednom mi se nametnu pitanje: Gdje li su svi oni koji su dovedeni prije mene? Jučer su me doveli s Jadransom P. i Ednom. S nama su bila i trojica muškaraca. Kamo su ih odveli? Zatvorila sam oči pred jutrom u kojem je jedino izvjesno bila neizvjesnost.

Trgnuo me je tihi, razgovijetni ženski glas: «Sada će doći! Moramo pospremiti sobu. Dići spužve. Složiti deke. Oprati pod. Pripremiti se». S mukom sam se natjerala otvoriti oči i pogledati ženu koja je to govorila. U sredini sobe stajala je Zdenka. Bar mi je sinoć rekla da se tako zove. Sitna ženica, stisnutih beskrvnih usnica, podbočena rukama o bokove, kao da je svojim držanjem isticala važnost izrečenog. Sinoć sam je najviše zamijetila po riječima koje je nama trima tek dovedenima izrekla umjesto pozdrava: «Ništa ne pitajte! Ništa ne vidite! Ništa ne čujete! I ništa vas se ne tiče!» Netko mi je tada kratko rekao kako je Zdenka iz Kozarca, odnosno iz zaseoka Rajkovići, i da je do sada radila u "Krasu". Sada je nervozno protresala svoju bujnu riđu kosu dok joj se iz blijedomodrih očiju isijavala ljutnja. Osim ljutnje, cijelo je njezino lice odavalo neki prezir. Nisam bila sigurna je li prema nama ili prema našem položaju u kojem se i sama našla. .

Tiho smo ustale, poravnavajući zgužvanu odjeću. Osmjehivale smo se jedna drugoj, usklađenim pokretima pospremajući naše improvizirane ležajeve. Zdenka je odnekud donijela neku staru kantu punu čudno smeđe vode, te prljavu krpu i metlu. Desno od vrata bio je oniži željezni ormar kraj kojeg smo uredno poslagale naših sedam spužava i deka.

«Dobro jutro, kvočke!» trgnu nas snažan glas. «Kako ste spavale? Vidi ... vidi ... imamo i novih kvočki ...», rugao se glas dalje. U otvorenim vratima stajao je visoki, ili se to meni u mojem strahu učinilo, mladić u vojnoj uniformi. U spuštenoj desnoj ruci držao je automat, a lijevom je bio nemarno naslonjen na bravu vrata. Njegov glas, koji je prekinuo dosadašnju tišinu, odjeknuo je kao grmljavina u mojem umornom mozgu. Do tada nikada nisam vidjela boju straha. Često je on imao okus ili miris. Dolazio je kao i u mnogih, najavljen nelagodom i grčanjem želuca. Strah u miru. Normalni strah. Težak, ali podnošljiv. Sada se u ovoj prostoriji iznenada materijalizirao. Dobio boju. Sivomaslinastu. Boju vojnike uniforme. Izbjegavajući gledati vojnika, spustila sam pogled prema podu. Tamo su se prašnjave vojničke čizme i one tamnosmeđe masne mrlje na podu spojile u neku fluidnu masu zelenkastog odsjaja. Strah je izgubio okus. Gorka skrampa suhih usta stegla mi je grlo do boli. Zureći u tu fluidnu masu, imala sam osjećaj kako se pokrenula i počela padati na mene.